

CULTURA ROMÂNĂ ÎN SECOLUL AL XX-LEA

Paula-Simona VASILE¹

enya_p28@yahoo.com

ABSTRACT: The first half of the twentieth century is regarded by many experts as the Golden Age of Romanian culture and it is the period when it reaches its maximum level of international affirmation in harmony with European cultural trends. Early twentieth century was a prolific period for Romanian prose and the personalities who worked as novelist were Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Mihai Sadoveanu and many more. During the interwar period, the literary field of modernism and traditionalism were disputed, and intellectual work was appreciated and paid. Social condition of intellectual ensured its appropriate status to its preparation.

In the early years of building communist regime have been made every effort to monitorize the spread of literacy of the population and the introduction of free education at all levels. At the same time, repressive policy led to throwing in prisons and physically removing hundreds and thousands of intellectuals in the interwar period. However, in this era there was a strong editorial activity . In order to educate the „popular masses”, a very large number of books have been published widely, books of Romanian authors, as well as in the universal literature. The published books were subjected to censorship and they had in the eyes of the authorities the purpose to promote the values and ideals considered desirable by the communist leadership.

KEYWORDS: culture, music poetry, painter, writer, elite.

Prima jumătate a secolului al XX-lea este considerată de mulți specialiști ca fiind *epoca de aur* a culturii române și este perioada când aceasta a atins nivelul său maxim de afirmare internațională, în armonie cu tendințele culturale europene.

Relația dintre tradițional și tendințele în vogă în Europa de Vest a fost un subiect de discuții aprinse între personalități remarcabile. Dramaturgul, poetul expresionist și filosoful Lucian Blaga poate fi considerat un membru al grupului tradiționalist, iar criticul literar fondator al cercului literar și cultural *Sburătorul*, Eugen Lovinescu, reprezintă așa-numitul grup

¹ Profesor, Liceul Tehnologic de Marină, Galați.

„occidentalist”, care a încercat să aducă cultura română mai aproape de cea occidentală. De asemenea, George Călinescu a fost un strălucit critic literar și un scriitor complex, autor al monumentalei „Istoria a literaturii române, de la origini până în prezent”.

Începutul secolului al XX-lea a fost o perioadă prolifică pentru proza românească, în care au activat personalități ca romancierul Liviu Rebreanu, care a ogândit conflictele din societatea rurală tradițională, dar și ororile războiului; Mihail Sadoveanu, un scriitor de romane de proporții epice, unele inspirate din istoria medievală a Moldovei, și Camil Petrescu, un scriitor mai modern, care s-a distins prin proza sa analitică. În dramaturgie, un talent aparte a fost Mihail Sebastian, iar Lucia Sturdza Bulandra a fost actrița cea mai reprezentativă pentru această perioadă.

Marea Unire a deschis noi orizonturi vieții spirituale, înregistrându-se în perioada interbelică o dezvoltare fără precedent. Este cunoscută unitatea culturală existentă cu mult timp înainte în spațiul românesc, care nu a exclus unele particularități de la o provincie la alta, de la o zonă la alta, particularități care nu-i alterau unitatea fundamentală. În discursul de recepție la Academia Română, la 23 mai 1923, Octavian Goga remarcă însemnătatea marelui act național ca „o consecință logică a unui proces normal de evoluțiune, un ultim acord într-o zburciunată simfonie” și aducea un minunat elogiu puterii de rezistență a poporului român: „Am trăit perioade tulburi de apăsare, sub loviturile lor ar fi putut ușor să intervie stingerea noastră. Totdeauna însă, cu rezistența îndârjită a sănătății robuste, masele românești de pretutindeni au păstrat și în cele mai amărâte zile instinctul sigur al unei înrudiri organice. Unitatea de suflet ni s-a menținut astfel fără știrbire de-a lungul veacurilor. Ca la un loc cu adâncimi mari, viforele au bătut valurile de la suprafață și au pătat adesea oglinda lor, în albia de jos însă unda a rămas limpede și pură”.

Alături de proeminentul poet George Topîrceanu, o pondere deosebită a avut creația lui Tudor Arghezi, cu o contribuție revoluționară la poezia română de la jumătatea secolului al XX-lea. Un loc de cinste ocupă și poeziile lui George Bacovia, un poet simbolist, reflectând în creația sa sentimente nevrotice și de disperare, precum și cele ale lui Ion Barbu, un strălucit matematician care a scris și o serie de poezii criptice de succes. Poetul Tristan Tzara și pictorul Marcel Iancu, fondatori ai mișcării dadaiste, au fost, de asemenea, fii ai acestei țări. În timpul acestei perioade s-au ivit și în filosofia română figuri ca Mircea Vulcănescu, Dimitrie Gusti, Alexandru Dragomir și Vasile Conta.

Cel mai de seamă artist plastic, și care a ocupat un loc deosebit în istoria artei mondiale, a fost sculptorul Constantin Brâncuși (1876–1957), o figură centrală a mișcării artistice de avangardă și un pionier al captărilor, inovator în sculptura mondială prin imersiunea în sursele primordiale ale creației populare.

În domeniul istoriei, perioada a fost dominată de marea personalitate a eruditului Nicolae Iorga, care, în timpul vieții sale a publicat peste 1250 de cărți și a scris mai mult de 25000 de articole.

În muzică, compozitorii George Enescu, Mihail Jora, Marcel Mihalovici, Paul Constantinescu, Constantin Dimitrescu și pianistul Dinu Lipatti au devenit celebri în lume.

S-au evidențiat un număr mare de pictori români de valoare, între cele mai semnificative figuri numărându-se: Nicolae Tonitza, Camil Ressu, Francisc Șirato, Ignat Bednarik și Theodor Pallady.

După câțiva ani, în 1923–1924, Liviu Rebreanu remarcă saltul înregistrat în viața noastră culturală, minimalizând într-un fel realizările anterioare, și își exprima optimismul pentru ce avea să vină: „Între avântul de azi al unui întreg popor spre cultură și anemicele pâlپări din trecut nu se poate face comparație decât în dauna trecutului [...]. Viitorul e al nostru. Până azi ne-am luptat cu veacurile ca să trăim. De-aici încolo vom dovedi lumii că trăim aievea, prin cultura românească”. În primul număr al săptămânalului „Mișcarea literară”, în calitate de director, Liviu Rebreanu îi combătea, într-un articol-program, pe cei care „ridică din umeri cu dispreț când e vorba de viața literară română contimporană”, incapabili să vadă roadele noii etape. „Literatura, artele, cultura românească se află, credem, într-o epocă de înflorire fără pereche în scurta noastră istorie culturală”. Efervescența intelectuală s-a manifestat printr-o veritabilă explozie a tipăritului, ziare, reviste, cărți etc. „Cantitatea, indiferent de valoare, dovedește totuși bogăția râvnei creatoare. Înainte de-a alege, trebuie să ai din ce anume să alegi. Cantitatea devine astfel premisa calității. Bogăția cantitativă permite o mai îngrijită selecție calitativă”.

După depășirea greutăților generate de război și, mai apoi, de criza din 1929–1933, dezvoltarea economiei naționale, rezultatele obținute în modernizarea unor ramuri, excedentele bugetare înregistrate din 1923–1927 și 1935–1939 și sumele importante acordate de stat educației și culturii au constituit un suport solid asigurat vieții spirituale. Învățământul, cultura și artele, cercetarea științifică au fost încurajate și prin sprijinul primit

din partea unor prefecturi și primării, instituții și întreprinderi, persoane juridice și fizice, organisme neguvernamentale etc. Democratizarea societății, reforma agrară, acordarea votului universal, chemarea la viață politică a milioane de oameni au avut ca efect creșterea interesului pentru viața publică, dorința de instruire, de ridicare a nivelului de cultură. Munca intelectuală era bine apreciată și plătită, condiția socială a intelectualului îi asigura un statut corespunzător pregătirii sale, realizării materiale și spirituale. Participarea activă a României la viața internațională, la schimbul de valori, a asigurat reluarea și dezvoltarea legăturilor cu centrele culturale ale Occidentului. Completarea studiilor, documentarea și perfecționarea în multiple domenii, participarea la conferințe internaționale, publicarea unor rezultate valoroase în străinătate etc., au asigurat o prezență numeroasă a tinerilor, a unor personalități marcante la viața universitară, științifică și culturală a vremii. Această circulație permanentă a ideilor și a valorilor a contribuit substanțial la valorificarea potențialului cultural-științific la cote înalte și, în același timp, la afirmarea mai puternică, față de perioada anterioară Marii Uniri, în câmpul creației originale.

În România întregită, stat național unitar, locul și rolul minorităților au crescut, în raport cu situația din vechea Românie. În cadrul unui proces complex de înțelegere și acceptare, mai rapidă sau mai lentă, totală sau parțială, a noii realități, dincolo de pozițiile extremiste dintr-o direcție sau alta, este de remarcat faptul că la multe din realizările epocii și-au adus contribuția populația românească, dar și minoritățile, ținând seama de particularitățile tradiționale de viață, reprezentanții națiunii majoritare și cei ai minorităților naționale, o colaborare în diferite medii și instituții (școli, teatre, redacții de ziare și reviste, societăți și fundații culturale etc.), s-a manifestat un pluralism cultural autentic, cum erau puține în Europa acelei perioade: economică, socială, cultural-confesională etc.

În medicină o mare contribuție adusă societății umane a fost rolul jucat în descoperirea insulinei de către omul de știință român Nicolae Paulescu. De asemenea, Gheorghe Marinescu a fost un important neurolog, Victor Babeș a fost unul dintre primii bacteriologi. Dimitrie Gerota a adus contribuții în chirurgie și anatomie, Grigore T. Popa în anatomie, Constantin Parhon în domeniul endocrinologiei. Gheorghe Țițeica a fost unul dintre cei mai remarcabili matematicieni români.

În literatură, tendințelor umaniste democratice care domină perioada li se opun forme de ideologie rasistă, fascistă și reacționară. În acest univers

literar scindat de conflicte și polemici violente se impun scrierile unor personalități ale literaturii române precum Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Mihail Sadoveanu, Mateiu Caragiale, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu, Tudor Vianu și Eugen Lovinescu.

În perioada interbelică, disputele literare se dau pe terenul modernismului și tradiționalismului. Modernismul apare în literatura secolului al XX-lea și se opune tradiționalismului prin proclamarea unor noi principii ale creației, prin susținerea sincronizării literaturii naționale cu cea europeană, prin promovarea tinerelor talente, prin eliminarea decalajului în cultură și trecerea de la o literatură cu tematică rurală la una de inspirație urbană. Modernismul a promovat teoria imitației, cultivarea prozei obiective și evoluția poeziei de la epic la liric și a prozei de la liric la epic.

Încep să apară numeroase reviste literare precum *Viața românească*, publicată pentru prima oară pe data de 6 martie 1906, la Iași, sub conducerea lui Constantin Stere și Paul Bujor. Din 1915, revista este condusă de Garabet Ibrăileanu, critic literar și scriitor, cunoscut publicului larg prin celebrul roman *Adela*. Valorile promovate în paginile revistei au fost autenticitatea și specificul național, înțeles ca dimensiune socială, europenizarea, percepută ca asimilare a spiritului național, repudierea decadentismului acelei perioade și simpatia tot mai accentuată pentru țărănime. Revista a reprezentat un important punct de pornire pentru dezvoltarea unui nou curent literar: poporanismul.

Printre scriitorii de la *Viața românească* amintim de Calistrat Hogaș, Mihail Sadoveanu, George Topîrceanu și Ionel Teodoreanu.

O altă revistă de renume din acea epocă este *Sburătorul* care apare la București între 1919–1922 și 1926–1927, sub atenta îndrumare a lui Eugen Lovinescu. Printre colaboratorii acestei reviste se numără Ion Barbu, Ilarie Voronca și Tristan Tzara.

Opus modernismului, tradiționalismul perioadei interbelice preluase ideea că istoria și folclorul sunt modele relevante ale specificului unui popor. Acesta a fost reprezentat de revista *Gândirea* care apare la Cluj în 1921 sub conducerea lui Cezar Petrescu. În 1922 revista se mută la București sub conducerea lui Nechifor Crainic. Scriitorii tradiționaliști au căutat să surprindă în operele lor particularitățile sufletului național prin valorificarea miturilor autohtone, a situațiilor și a credințelor naționale. Dintre scriitorii tradiționaliști amintim de Lucian Blaga, Ion Pillat, Vasile Voiculescu, Cezar Petrescu și Mateiu Caragiale.

Anii interbelici s-au caracterizat în literatura română printr-o remarcabilă dezvoltare a romanului care, în scurt timp, atinge nivelul valoric european. Romanul românesc își lărgeste tematica, cuprinzând medii sociale diferite și problematici mai bogate și complexe. În romanul interbelic se continuă inspirația rurală prin operele lui Mihail Sadoveanu și Liviu Rebreanu. Acum apar și romanele citadine ale lui Camil Petrescu, George Călinescu și Hortensia Papadat Bengescu. Tot în această perioadă, romanul interbelic cunoaște și alte orientări precum cea lirică, din opera lui Ionel Teodoreanu, cea estetizantă și simbolică, a lui Mateiu Caragiale și cea fantastică a lui Mircea Eliade.

Pe lângă roman, în proza interbelică se dezvoltă nuvela (Gib Mihăescu), reportajul literar (Geo Bogza) și proza originală a lui Urmuz, deschizătoare de drumuri pentru literatura următoarelor decenii.

În contrast cu arta occidentală, în România, nici avangarda și nici modernitatea artiștilor noștri nu au negat în totalitate tradiția, ea având continuitate de la Theodor Aman până la sfârșitul perioadei interbelice. S-au remarcat: Gheorghe Petrașcu, Theodor Pallady, Jean Al. Steriadi, Nicolae Dărăscu, Nicolae Tonitza, Iosif Iser, Camil Ressu.

În prima jumătate a secolului XX, sculptura românească va fi marcată de doi mari sculptori: Dimitrie Paciurea și Constantin Brâncuși.

În primii ani ai construcției comuniste, regimul a făcut eforturi în sensul generalizării alfabetizării populației și al introducerii învățământului gratuit de toate gradele. De la obligativitatea învățământului elementar de patru clase, apoi de șapte clase, opt clase, s-a trecut la învățământul obligatoriu de zece clase. În ciuda condițiilor vitrege determinate de represiune, de cenzură și de lungile perioade de izolare de centrele de cultură din lume, în timpul regimului comunist s-a ridicat o intelectualitate deosebită care a sprijinit prin mijloace variate, de multe ori voalate, lupta pentru schimbări democratice. Exemple elocvente au fost Doina Cornea, Ana Blandiana, Nicolae Manolescu, Elefterie Voiculescu, Octavian Paler și mulți alții, mai mult sau mai puțin cunoscuți.

În același timp, politica represivă a dus la aruncarea în închisori și la eliminarea fizică a sute și mii de intelectuali din perioada interbelică. Un exemplu elocvent a fost istoricul Gheorghe I. Brătianu, autorul lucrării „*Marea Neagră*” care a suferit, între altele, și pentru a se fi trăgând din familia Brătienilor. Istorici ce deveniseră clasici ca Alexandru Xenopol au fost interziși în contextul „rescrierii istoriei românilor” de intelectuali în slujba

noului regim și a orientării prosovietice, ca de exemplu, istoricul Mihai Roller. După retragerea trupelor sovietice și în ultimii ani ai guvernării lui Gheorghiu Dej orientarea oficială a devenit treptat mai naționalistă, însă predarea istoriei contemporană abunda de descrierea „faptelor mărețe ale luptei poporului în frunte cu Partidul Comunist din România împotriva societății burghezo-moșierești”. În anii 1970–1980 era reliefată mai cu seamă activitatea „revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu și a tovarășei Elena Ceaușescu”.

Totuși, în această epocă a existat o puternică activitate editorială. Cu scopul de a educa „masele largi populare”, un număr foarte mare de cărți au fost publicate la scară largă, cărți de autori români, cât și din literatura universală. Acestea au fost tipărite de editurile: *Editura de Stat pentru Literatură și Artă*, *Editura Cartea Rusă*, *Biblioteca pentru toți*, *Cartea Românească*, *Editura Eminescu*, *Editura Ion Creangă*. *Biblioteca pentru toți*. Acestea au publicat peste 5000 de titluri din literatura română și universală, la un preț accesibil tuturor (3–5 lei la valoarea de atunci). În general, o carte nu a fost niciodată publicată într-o ediție de mai puțin de 50000 de copii. Biblioteci au apărut în fiecare sat și aproape toate au fost ținute la curent cu cele mai noi cărți publicate. De asemenea, datorită prețurilor scăzute, aproape oricine își putea permite să aibă propria sa bibliotecă. Devenise o cinste să dispui de un asemenea lucru în casă, iar corpul bibliotecii personale a fost multă vreme mobilă cea mai impozantă a salonului din locuințele cetățenilor. Cărțile editate erau supuse unei *cenzuri* și trebuiau în ochii autorităților să promoveze valorile și idealurile considerate de dorit de conducerea comunistă. În pofida restricțiilor au putut uneori apărea și cărți ce păreau mai puțin conformiste ca romanul „Pumnul și palma” a lui Dumitru Popescu.

În această perioadă, mișcarea teatrală a cunoscut un mare avânt. Au apărut multe trupe de „teatre populare”, formate din iubitori de teatru, de amatori. Această mișcare este încurajată de organizarea unui festival care a purtat numele marelui dramaturg român Ion Luca Caragiale, ulterior încadrându-se în festivalul „Cântarea României”. Calitatea interpretării la unele colective a fost răsplătită cu premii republicane. Era chiar o mândrie a unui orașel de provincie ca trupa casei de cultură să fie recompensată în asemenea mod. În unele orașe dezvoltate odată cu industrializarea lor, statul a construit teatre. Din cauza lipsei unor locuri de divertisment, teatru, în special cel de stradă și comedie, a fost extrem de popular. Toate teatrele au fost de stat, finanțate de bugetul de stat. Nu trebuie neglijat faptul că în

afară de teatre dramatice, au funcționat și teatre de operă, operetă și balet, și nu numai în capitală ci și în orașe ca Iași, Cluj, Timișoara, Oradea, Târgu Mureș.

Au mai funcționat filarmonici, orchestre simfonice, ansambluri folclorice, orchestre de muzică populară sau ușoară, trupe de muzică ușoară. Cinematografia a evoluat în același scop ca și teatrele: de propagandă. În acest scop a fost creat *Centrul de producție cinematografică Buftea*. Filmele realizate trebuiau să răspundă cerințelor ideologiei comuniste. Dar acest lucru nu a împiedicat ca unii realizatori să „ocolască” acele „mărețe dize-rente” și să creeze opere de artă cinematografică. Amintim printre altele *Pădurea spânzuraților* în regia reputatului Liviu Ciulei, *Moara cu noroc* în regia lui Victor Iliu, *Dacii* în regia lui Sergiu Nicolaescu și multe altele. Producțiile cinematografice interne, cele din cinematografile țărilor socialiste prietene și chiar și producții occidentale care nu au deranjat politic (western-uri, comedii, filme de aventuri) au constituit repertoriul cinematografeilor. Astfel, și publicul spectator român a beneficiat de vizionarea unor filme faimoase și chiar premiate cu Oscar.

O alta consecință a atitudinii comuniste fata de elite, a fost crearea, pentru prima dată în istoria României, a unei diaspore. Trei personalități au apărut ca fiind cei mai importanți români din străinătate: dramaturgul Eugen Ionescu (1909–1994), care a devenit cunoscut în Franța ca *Eugène Ionesco*, creatorul de teatru al absurdului și membru al Academiei Franceze; istoricul religiilor și scriitorul Mircea Eliade (1907–1986); și eseistul și filosoful Emil Cioran (1911–1996), care a urmat tradiția lui Pascal și a altor moraliști și maeștri francezi ai stilului, românul Ioan Petru Culianu, care a continuat, cu mare succes, opera istorică a lui Eliade, în Statele Unite. Alți membri de marcă ai diasporei culturale au fost Ștefan Lupașcu, distins filozof și logician, Sergiu Celibidache sau Ionel Perlea, renumiți dirijori; actori ca Maria Ventura sau Elvira Popescu.

De regulă, regimul comunist din România i-a înfierat și boicotat multă vreme pe intelectualii stabiliți în străinătate ca „transfugi” sau uneori chiar ca trădători de țară. Nici Mircea Eliade, nici Eugen Ionescu, nici Emil Cioran, ale căror lucrări vor începe totuși a fi publicate sporadic în România după 1960, nu au fost dispuși să colaboreze cu regimul comunist și să-l onoreze cu prezența lor în țara natală.

Bibliografie:

- [1] Barbulescu, Mihai, Dennis, Deletant, Keith, Hitchins, Papacostea, Șerban, Pompiliu, Teodor, *Istoria României*, Editura Corint, București, 2002.
- [2] Braunstein, F., Pepin, J. F., *Ghid de cultura generală*, Editura Orizonturi, București, 1991.
- [3] Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Semne, București, 2008.
- [4] **Cârneli**, Magda, *Artele plastice în România 1945–1989*, Editura Polirom, Iași, 2013.
- [5] Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2008.
- [6] Drimba, Ovidiu, *Istoria culturii și civilizației*, Editura SAECULUM I.O., București, 1999.
- [7] Novac, Maria – Magdalena, Dumitrescu, Anca – Luminita, *Istoria românilor din anul 1821 până în prezent*, Editura Teora, București, 1999.
- [8] ***, *Personalități care au marcat cultura românilor*, Editura Aquila 93, Oradea, 2013.
- [9] Tudor, Octavian, *Carul cu boi. Pictura în România*, Editura Monitorul Oficial, București, 2012.